

Фімяр С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін
Черкаської філії Приватного вищого навчального закладу
«Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>

Присяжненко В.М.

аспірант
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3015-1372>

Fimyar Svitlana

Cherkassy Branch of Private Higher Education Establishment
"European University"

Prysiashnenko Volodymyr

Private Higher Educational Establishment "European University"

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА АПК

COST MANAGEMENT AS A TOOL FOR INCREASING THE PROFIT OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку агропромислового комплексу (АПК) управління витратами стало одним із ключових факторів, що визначають фінансову стабільність і конкурентоспроможність підприємств. Витрати, які виникають у процесі виробництва, обробки та реалізації сільськогосподарської продукції, можуть суттєво вплинути на загальний рівень прибутковості підприємства. Тому ефективне управління витратами є не лише необхідністю, а й стратегічним інструментом для досягнення економічного зростання. У статті конкретизуються та систематизуються основні підходи до управління виробничими витратами. Пропонується розглянути організацію центрів відповідальності та внутрішньогосподарського контролю їх діяльності у децентралізованій системі управління підприємством АПК. Вивчення праць вітчизняних і зарубіжних вчених за такою тематикою дозволило систематизувати і об'єднати в групи основні заходи, які впливають на зниження собівартості продукції аграрного сектора економіки. Проведені дослідження дозволили розробити систему управління формуванням прибутку за центрами фінансової відповідальності підприємств із наступним застосуванням його на практиці.

Ключові слова: керування витратами, собівартість продукції АПК, облік витрат, центр відповідальності, формування прибутку.

In today's conditions of globalization and the rapid development of the agro-industrial complex (AIC), cost management has become one of the key factors determining the financial stability and competitiveness of enterprises. Costs that arise in the process of production, processing and sale of agricultural products can significantly affect the overall level of profitability of the enterprise. Therefore, effective cost management is not only a necessity, but also a strategic tool for achieving economic growth. Today, the agricultural sector faces numerous challenges, such as fluctuations in raw material prices, changes in legislation, environmental requirements and consumer needs. In these conditions, enterprises must not only control their costs, but also actively seek ways to optimize them. This involves the introduction of new technologies, process automation, as well as analysis and rethinking of existing business models. Cost management in the agri-industrial complex includes a whole range of activities: from budget planning to monitoring and analysis of costs at all stages of the production cycle. Thanks to this, enterprises can identify inefficient costs, optimize resources and increase their profitability. This article will consider the main aspects of cost management in the agro-industrial complex, as well as practical recommendations for their optimization to ensure sustainable development of enterprises in this industry. The article specifies and systematizes the

main approaches to managing production costs. It is proposed to consider the organization of responsibility centers and internal control of their activities in a decentralized management system of an agro-industrial complex enterprise. The study of the works of domestic and foreign scientists on this topic allowed us to systematize and group the main measures that affect the reduction of the cost of production in the agricultural sector of the economy. The conducted research allowed us to develop a system for managing profit formation by financial responsibility centers of enterprises with its subsequent application in practice.

Keywords: cost management, cost of production in the agro-industrial complex, cost accounting, responsibility center, profit formation.

Постановка проблеми. Сьогодні аграрний сектор стикається з численними викликами, такими як повномасштабне вторгнення РФ, коливання цін на сировину, зміни в законодавстві, екологічні вимоги та потреби споживачів. У цих умовах підприємства повинні не лише контролювати свої витрати, але й активно шукати шляхи їх оптимізації. Це передбачає впровадження нових технологій, автоматизацію процесів, а також аналіз і переосмислення існуючих бізнес-моделей.

Управління витратами в АПК включає в себе цілий спектр заходів: від планування бюджетів до моніторингу і аналізу витрат на всіх етапах виробничого циклу. Завдяки цьому підприємства можуть виявляти неефективні витрати, оптимізувати ресурси та підвищувати свою прибутковість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню витрат підприємств АПК присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як: Безпарточний М.Г. [1], Березіна Л.М. [2], Баган Н.В. [3], Лепетан І.М. [2], Маркіна І.А. [3], Вороніна В.Л. [3], Рудич А.І. [3], Муляр Т.С. [4], Коломієць Т. [5], Фурдик О. [5], Биба В.В. [6], Пінчук Н.М. [6], Ващенко Н.Ю. [7] та інших.

Науковці підкреслюють фундаментальну економічну закономірність: будь-яка господарська діяльність розпочинається з витрат ресурсів, які є первинними по відношенню до очікуваних результатів.

Логіка досліджень показує послідовність економічних процесів: спочатку здійснюються витрати (інвестування ресурсів), потім отримуються результати, безпосередньо пов'язані з цими витратами. Це означає, що витрати є: необхідною умовою здійснення діяльності, передумовою отримання економічного ефекту та відповідною точкою будь-якого виробничого процесу.

Взаємозв'язок витрат та результатів становить основу економічної логіки та підтверджується практикою господарювання та актуалізують необхідність поглиблення досліджень щодо удосконалення системи управління витратами підприємств різних галузей та зокрема підприємств АПК.

Метою дослідження є конкретизація та систематизація основних підходів до управління виробничими витратами підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одне з центральних місць у діяльності під-

приємств АПК займає процес управління витратами. У зв'язку з цим кожна організація змушена шукати внутрішньогосподарські резерви, за допомогою яких зниження витрат стане можливим завдяки ефективнішому їх використанню. Як і в будь-якій системі управління, так і при управлінні витратами виділяють суб'єкт та об'єкт управління. У нашому випадку суб'єктом виступає керуюча система, а об'єктом – безпосередньо витрати підприємства АПК.

Основна ідея ринкової економіки – наявність вільної конкуренції. А основний компонент цієї економіки полягає в необхідності управління витратами. Узагальнивши і систематизувавши основні існуючі підходи цього управління, можна назвати найбільш значущі (рис. 1).

Подана схема дозволяє чітко сформулювати мету управління витратами в загальній системі управління і забезпечує науковий підхід, необхідний при виборі можливих способів і методів управління витратами.

Організація ефективної багатоступеневої системи управління витратами необхідна насамперед для адаптації організацій АПК до умов ринкової економіки. Один із методів – це впровадження системи бюджетування для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Управлінський облік є нічим іншим, як інформаційною основою фінансового менеджменту.

А отже, стає базою для обґрунтування поточних та перспективних рішень, покладених в основу стратегічного розвитку аграрного сектору економіки. Все це вказує на те, що виникає необхідність у розробці заходів щодо організації децентралізованої системи управління у сільськогосподарських організаціях, що дозволить реалізовувати проектні рішення щодо центрів відповідальності (рис. 2).

Виділяють п'ять основних систем управління витратами:

1) Система «стандарт-костинг» - система оперативного управління ходом процесу виробництва та рівнем виробничих витрат, заснована на постійному контролі значення відхилень фактичних показників від нормативних, аналізі причин виникнення цих відхилень та тенденцій їх зміни у часі та використанні управлінських впливів для мінімізації відхилень або здійснення коригування норм.

Рис. 1. Основні підходи до управління виробничими витратами

Джерело: систематизовано авторами на основі [1; 3; 4]

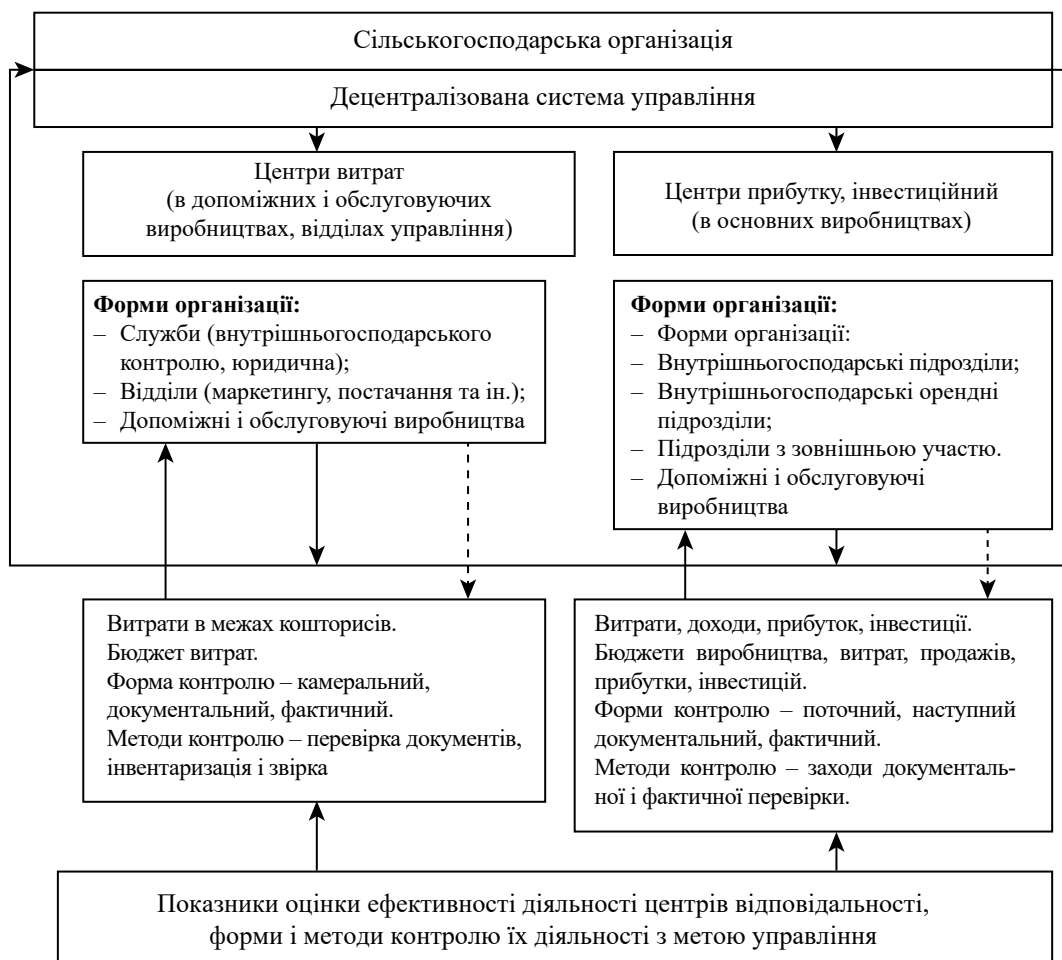

Рис. 2. Організація центрів відповідальності та внутрішньогосподарського контролю їх діяльності у децентралізованій системі управління сільським господарством

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 5]

2) Управління витратами за центрами відповідальності – ця система будується на основі поділу повноважень (таблиця 1)

Методика управління витратами за центрами фінансової відповідальності (ЦФВ) полягає у дотриманні певної послідовності при розподілі витрат та розрахунку маржинального доходу для певного центру (табл. 2).

3) Система «директ-костинг». Якщо дана система досить розвинена, її впровадження дозволить проаналізувати структуру постійних і змінних витрат, оцінити маржинальний дохід, а також відстежити процес формування прибутку в організації. Все це є очевидною умовою для вдосконалення управління витратами та фінансовими результатами.

4) Контролінг. Цей процес дозволить систематизувати планування, облік та контроль. Він базується на зіставленні фактичних показників з плановими чи нормативними, що дасть змогу оцінити результативність поставленої мети як у довгостроковій перспективі, так і в поточному періоді.

5) Загальна система управління витратами. Її мета полягає у достовірному визначенні дохідності окремих видів продукції на основі

управління всіма ресурсами та всіма видами діяльності суб'єкта господарювання [3].

Підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств АПК безпосередньо залежить від політики управління собівартістю, основна мета якої полягає у пошуку всіх можливих резервів її зниження. Все різноманіття заходів щодо зниження та стабілізації собівартості сільськогосподарської продукції можна згрупувати (рис. 3).

Представлені напрями безперервно впливають на стабільне зниження собівартості продукції підприємств аграрного сектора економіки.

Проведені дослідження дозволили розробити систему управління формуванням прибутку за центрами фінансової відповідальності підприємств із наступним застосуванням його на практиці (рис. 4).

Необхідність прогнозування прибутків і рентабельності нерозривно пов'язані з можливістю зміцнення фінансового стану підприємства. Цей процес залежить від зміни цін на вироблену продукцію, обсягів виробництва, а також розміру постійних та змінних витрат.

Грамотно розроблена політика управління формуванням прибутку дозволить ухвалити

Таблиця 1

Характеристика методики управління витратами за центрами фінансової відповідальності

Показники	Зміст
Об'єкт управління витратами	Узагальнення даних про витрати по кожному центру відповідальності, щоб відхилення, що виникають, можна було віднести на конкретну особу
Напрямок управління витратами	Витрати, що використовуються в системі планування, контролю та регулювання
Види витрат: для процесу контролю та регулювання	Контрольовані та неконтрольовані
для прийняття рішення та планування	Змінні та постійні
для калькулювання і оцінки виробленої продукції	Прямі та непрямі
Система управління витратами	Гнучкий бюджет
	Система «директ-костинг»
	Система «стандарт-костинг»

Джерело: узагальнено авторами на основі [1; 4; 6]

Таблиця 2

Схема включення в собівартість змінних і прямих постійних витрат і відображення повного та неповного маржинального доходу за ЦФВ за розвинутого «директ-костингу»

Центри витрат	Витрати, які включаються у собівартість на кожному рівні	Маржинальний дохід
Бригада	Змінні витрати	Повний
Цех	Змінні витрати плюс специфічні прямі постійні витрати, що відносяться на продукцію	Неповний (1)
Окремі види виробництва – ЦФВ	Змінні витрати специфічні прямі постійні витрати на асортимент продукції	Неповний (2)
Організація	Усі витрати	Прибуток

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 5]

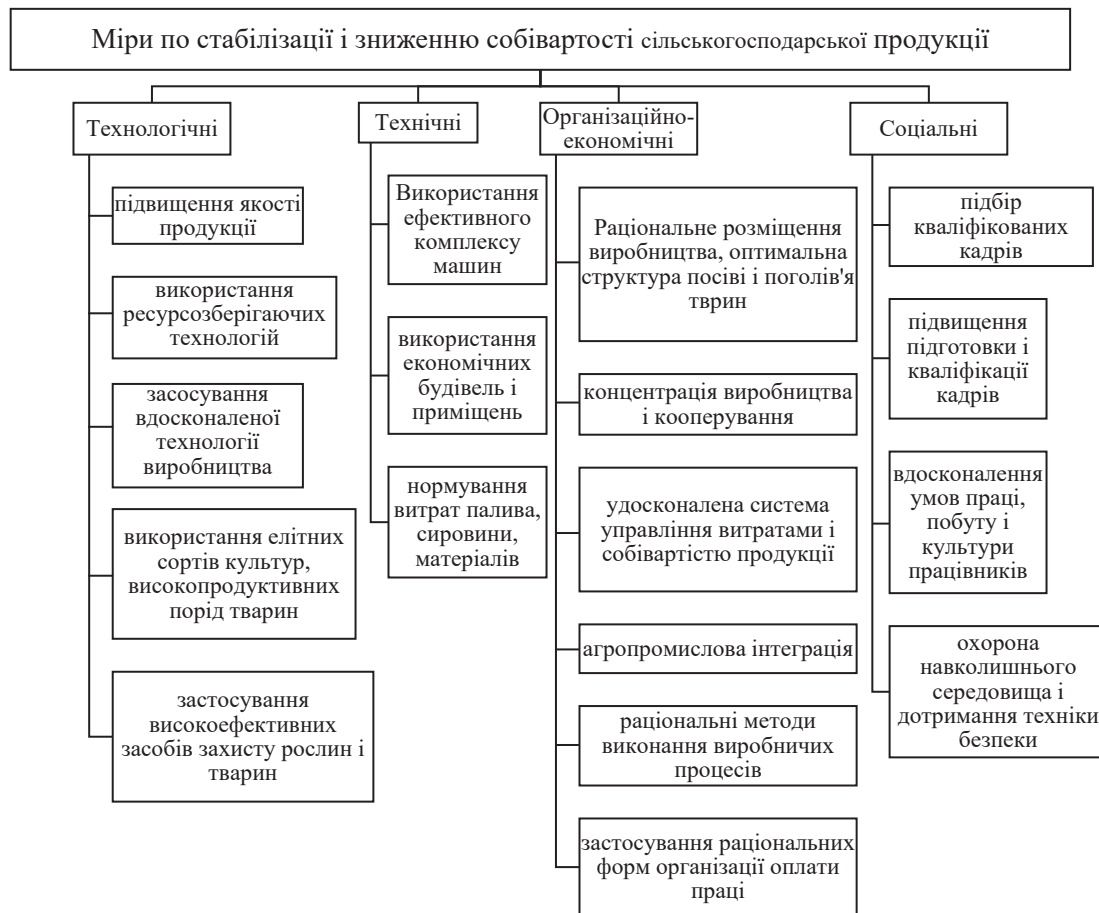

Рис. 3. Основні напрямки зниження собівартості сільськогосподарської продукції

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 6]

Рис. 4. Пропонований алгоритм ефективного управління формуванням прибутку за центрами фінансової відповідальності на рівні підприємства АПК

Джерело: розроблено авторами на основі [3–6]

найбільш ефективні управлінські рішення щодо вдосконалення ділової активності та розвитку виробництва вітчизняних організацій аграрного сектору економіки.

Висновки з проведеного дослідження.

Необхідність вдосконалення системи управління витратами в агропромисловому комплексі (АПК) є критично важливою для забезпечення стабільного розвитку підприємств у цій галузі. Сучасні умови функціонування АПК характеризуються високою конкуренцією, нестабільністю ринкових цін та постійними змінами в законодавстві, що вимагає від підприємств гнучкості та адаптивності.

Грамотне управління витратами дозволяє знизити собівартість продукції, підвищити рентабельність і конкурентоспроможність підприємств. Це досягається завдяки впровадженню стратегічного підходу, який включає аналіз

ланцюжка створення цінності, оптимізацію витрат на всіх етапах виробництва, контроль за їх дотриманням і застосування сучасних інформаційних систем для моніторингу та аналізу.

Крім того, управління витратами сприяє вирішенню важливих питань продовольчої безпеки, забезпечуючи населення доступними продуктами харчування. Це особливо важливо в умовах економічної нестабільності та кризових явищ у сільському господарстві.

Отже, що розробка та впровадження заходів щодо вдосконалення системи управління витратами на сьогоднішній день є не тільки актуальною, а й вкрай необхідною, оскільки саме від цього залежить зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, а також покращення її якості, що в результаті сприятливо відобразиться на загальному іміджі підприємства АПК.

Список використаних джерел:

1. Безпарточний М.Г., Березіна Л.М., Баган Н.В. Витратний складник у стратегічному розвитку аграрних підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(1). С. 57–64.
2. Лепетан І.М. Організація управлінського обліку за центрами витрат у сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт*. 2019. № 23. С. 19–24.
3. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 4 (115). С. 140–147.
4. Муляр Т.С. Управління витратами аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2013. № 4. С. 8–14.
5. Коломієць Т., Фурдик О. Напрями стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-113>
6. Биба В.В., Пінчук Н.М., Ващенко Н.Ю. Економічна сутність, значення і завдання управління витратами. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.61>

References:

1. Bezpartochnyi M. H., Berezina L. M., Bahan N. V. (2019) Vytratnyi skladnyk u stratehichnomu rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Expenditure component in the strategic development of agricultural enterprises]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of a systemic approach in economics*, vol. 2(1), pp. 57–64.
2. Lepetan I. M. (2019) Orhanizatsiia upravlinskoho obliku za tsentramy vytrat u silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Organization of Management Accounting by Cost Centers in Agricultural Enterprises]. *Ahrosvit – Agrosvit*, vol. 23, pp. 19–24.
3. Markina I. A., Voronina V. L., Rudykh A. I. (2020) Teoretychni osnovy upravlinnia vytratamy pidpriemstva [Theoretical Foundations of Enterprise Cost Management]. *Derzhava ta regiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, vol. 4(115), pp. 140–147.
4. Mulilar T. S. (2013). Upravlinnia vytratamy ahrarnykh pidpriemstv [Cost management of agricultural enterprises]. *Ahrosvit – Agrosvit*, vol. 4, pp. 8–14.
5. Kolomiiets T., Furdyk O. (2024) Napriamy stratehichnoho upravlinnia vytratamy silskohospodarskykh pidpriemstv [Direct strategic management of expenditures of agricultural enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-113>.
6. Byba V. V. Pinchuk N. M. and Vashchenko N. Yu. (2024) Ekonomichna sutnist, znachennia i zavdannia upravlinnia vytratamy [Economic essence, meaning and tasks of cost management]. *Efektivna ekonomika – Effectiv economy*, Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.61>